

28 aprel akademik Zərifə xanım Əliyevanın doğum günüdür

Milli qadın kimliyinin parlaq örnəyi

“O, xəstəxanada yatanda arzu edirdim ki, heç olmasa ad gününə kimi həyatda qalsın. Amma tale belə gətirdi ki, o, apreldə dünyaya gəldi, apreldə də dünyadan getdi”. Bu sözləri ulu öndər Heydər Əliyev ömür-gün yoldaşı Zərifə xanımın anım mərasimində demişdi. Artıq Zərifə xanımın anadan olmasının 101-ci ildönümünü qeyd edirik. Onun barəsində çox yazılıb, filmlər çəkilib. Amma “sanki nəse deyilməmiş qaldı” hissi adamı tərk etmir. Bu, belə də olmalıdır. Zərifə xanım tarixin o nadir qadınlarından ki, fərqli arxetipləri, fərqli qadınlıq obrazlarını özündə cəm etməyi bacarmışdı. Onun ən böyük nailiyyəti də elə bu idi. Bu həm qadın azadlığının, həm insan iradəsinin təntənəsidir. Qadınlığı və azad seçimi istehlakçı kultu işığında dərk edən gənclərin belə nümunələrə necə də ehtiyacı var! Bu gün də Zərifə xanım Əliyeva haqqında söhbət düşəndə gözümüz önündə işıqlı bir obraz – əsl Azərbaycan qadınının obrazı canlanır. Onun yaşadığı ömür başdan-başa bir nur mücəssəməsidir.

Zərifə xanımın həyatda ən böyük arzusu insan sağlamlığını qorumaq, xəstələrə işıq, sevinc bəxş etmək idi. O, həmkarları ilə birlikdə ağır faciəyə səbəb olan traxoma xəstəliyinə qarşı mübarizə aparırdı. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının məlumatına əsasən, XXI əsrdə insan korluğunun əsas səbəbi traxoma xəstəliyi idi. Baxmayaraq ki, 2 milyona yaxın insan bu keçici xəstəlikdən əziyyət çəkir və 125 milyon insan yoluxma təhlükəsi altında yaşayır, ÜST bu infeksiyanı “unudulmuş xəstəliklər” siyahısına daxil edib. Yeni traxoma asanlıqla müalicə olunur və artıq epidemiyaya səbəb ola bilməz. İndi isə qayıdaq bu infeksiyanın effektiv müalicəsi olmadığı, kütləvi korluğa rəvac verdiyi 60 il öncəyə: tibbi inkişafın ön cəbhəsində duran böyük pionerlərin dövrünə. Məhz, həmin nəhənglərdən, bu gün traxomanın “unudulma” səbəbkarlarından biri və birincisi Zərifə xanım Əliyevadır.

Zərifə xanımın elmi fəaliyyəti, yazdığı monoqrafiyalar, əsərlər barədə çox danışmaq olar. Amma bundan daha mühüm məqamlar var. 60-cı illər iki qütbün – kommunist Şərqi və kapitalist Qərbi qarşıdurması ilə səciyyəvi idi. Birinci insan individuallığını və milli kimliyi inkar edərək, hər şeyi partiyaya qurban verirdi, ikincisi isə insanlara xidmət kimi müqəddəs bir amalı karyerizm və mənfəətpərəstliyin kölgəsində saxlayırdı. Bir sözlə, o zaman böyük alim olmaq, ya totalitar rejimin möhkəmlənməsinə, ya da şəxsi varlanmaya xidmət etmək anlamına gəlirdi. Üçüncü yolu tutmaq nəinki kiminsə ağılına gəlirdi, heç alternativ kimi mövcud da deyildi. Belə bir şəraitdə Zərifə xanım milli oftalmologiyanın əsasını qoyur. Azərbaycanlı kimliyinin kommunist internasionalizmi fonunda sönməsinə imkan vermir. O, elmi fəaliyyətlə yanaşı milli kadrların yetişdirilməsinə, habelə elmi tədbirlərin Azərbaycanda keçirilməsinə böyük önəm verirdi.

Zərifə xanımın tərcümeyi-halında oxuduğumuz sətirləri məhz bu rəkursdan dəyərləndirmək gərəkdir. 1950-ci illərdə traxoma Azərbaycanda tüğyan edərək, o, həmkarları ilə birlikdə, yoluxmadan qorxmayaaraq, ölkəmizin bölgələrinə səfər edir, insanların müalicəsi ilə məşğul olurdu. Nəticədə traxoma Azərbaycanda həyat üçün təhlükəli hesab edilən xəstəliklər sırasından çıxarıldı. Zərifə Əliyeva sadəcə insanlara əlindən gələni etməyə çalışırdı. Məhz bu səbəbdəndir ki, onun ikinci mühüm işi kimya sənayesində çalışan fəhlələrin göz travmalarına həsr olunmuşdu.

1967-ci ildə Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun Göz xəstəlikləri kafedrasının dosenti, 1983-cü ildə isə kafedra müdiri vəzifəsinə kimi yüksələn Zərifə xanım qarşısına alim yetişdirmək kimi böyük bir hədəf qoymuşdu. Xalq üçün alim olmaq azdır, alim yetişdirən və alim yetişdirən bir sistem qurmaq gərəkdir.

1977-ci ildə məhz Zərifə xanımın təşəbbüsü ilə Ümumittifaq Oftalmoloqlar Cəmiyyəti İdarə Heyətinin plenumunun Bakıda keçirilməsi Azərbaycanın elmi mərkəz kimi tanınmasında atılan düşünlümlü bir addım idi. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, SSRİ Sülhü Müdafiə Komitəsinin üzvü və digər mühüm vəzifələrə seçilməsi Zərifə xanım üçün bir imtiyaz deyildi, ona öz missiyasını yerinə yetirmək üçün yeni imkanlar yaradırdı.

Adətən, alimlərin, xüsusilə qadın elm xadimlərinin həyatı çox da dolğun olmur. Onların şəxsi həyatları elmi fəaliyyətin kölgəsində qalır. Buna görə də onlar barədə yazmaq o qədər də çətin deyil. Kanadanın ilk nüvə fiziki Harriet Bruks ailə ilə elm arasında seçim etməli olduqda, ailəni seçir. Beləcə, elm böyük bir alimdən məhrum olur. Amerikalı biolog Elis Evans südmün pasterizə yolu kəşf etsə də, insanlarla ünsiyyətdə o qədər maraqsız idi ki, ona “uzunçu” ayaqması verilmişdi. İtaliyalı pedaqoq Mariya Montessori başqalarının övladlarına xoş-

bəxtlik bəxş etmək üçün öz doğma övladından imtina etmişdi... Belə misallar, həqiqətən də, müasir dünyada alim qadının acı taleyinə inamı artırır və gənc qızların özünü elmə həsr etməyinə mane ola bilər. Qızlarımızın şəxsi inkişafa yanaşı, global meydana daxil olması, bəşəriyyət üçün faydalı şəxsiyyətə çevrilməsi üçün nümunələrə ehtiyac var. Gənc xanımlara ailəni də, işi də, dostluğu da, ictimai fəaliyyəti də bir araya gətirən uğurlu qadın obrazı gərəkdir. Şübhəsiz ki, belə obrazlardan biri məhz Zərifə xanım Əliyevadır.

Elmin və ictimai həyatın yüksəkliyinə ucalıb sadəliyini qorumaq çətin bir işdir. Qədim hikmət sahibləri deyərkdilər ki, insan ruhu genişlənmək və əhatəli olmaqla yüksəlir. Zərifə xanımın həyatının xırda, bəzən gözdən qaçan nüansları, əslində, onun kimliyindən ən gözəl şəkildə xəbər verir. Tələbə yoldaşı danışırdı ki, müəllimi Ümmülnisə xanım ayağını sındıranda Zərifə xanım onun qayğısını elə çəkirdi, sanki öz doğma anasıdır. İş yoldaşları ilə elə səmimi münasibət yaratmışdı ki, illər sonra “biz onu həmişə sevcəyik”, “o bizə insanlıq dərsi verirdi”, “hamımız onun tələbəsi sayıla bilərik”, “ən çətin anda ilk yardıma gələn o idi” deyərək xatırlayırdılar. Rusiyanın məşhur oftalmoloq akademik A.Nesterov Zərifə xanım Əliyeva haqqında yüksək fikirlər söyləyərək qeyd edirdi ki, “Zərifə Əliyeva çox ağıllı insan və böyük professional idi. Mən onu öz sahəsinin məşhur alimi hesab edirəm. Oftalmologiyada, o, bir nömrəli idi”. Akademik N.Puçkovskaya “xeyirxahlıq Zərifə xanımın həyat tərzidir” deyərək, alimin yüksək insani keyfiyyətlərə malik olduğunu söyləmişdi.

Zərifə xanımın ən ağır şəraitdə zərərli istehsalatda tədqiqatlar aparması hamının təəccübləndirirdi. O, səndə obyektlərinə laboratoriyalar açardı ki, işçilərin göz səhhətini nəzarətdə saxlaya bilsin. Şirvan (o zamankı Əlibayramlı) şəhərinin məktəblərində çalışırdı ki, uşaqların göz problemlərinin həlli yollarını tapsın. Bütün bunları SSRİ-də ən yüksək rütbələrdə çalışan bir insanın həyat yoldaşı edirdi.

Sovet rəhbərliyinin bir çox nümayəndələrindən fərqli olaraq, bu ailəni imtiyazlar deyil, məhz xalqa xidmət maraqlandırdı. Ola bilsin ki, məhz, ziyanlı sənaye obyektlərində uzun illər işləməsi, onun gələcəkdə ciddi xəstəliyinə səbəb olmuşdu. Fədakar insan hər sahədə fədakar olmağı bacarır. Ona görə də, dostluqda və işində olduğu kimi, ailəsində də Zərifə xanım xüsusi seçilirdi.

Əliyevlər ailəsinin xeyir-bərəkət simvolu olan, azərbaycanlı qadınına, analara məxsus müqəddəs duyğuları şəxsiyyətində, simasında formalaşdıran Zərifə xanım həyat yoldaşı, dünya şöhrətli dövlət xadimi Heydər Əliyev kimi müasir, dahi bir insana, sözlü həqiqi mənəsində, əsl dost, yaxın silahdaş və mənəvi dayaq olmuşdu. Ulu öndərin Zərifə xanım barəsindəki bir sözü burada yerinə düşür:

“O, mənə görə canını da verməyə hazır idi”. Zərifə xanımın gərgin iş qrafiki heç zaman həyat yoldaşının və övladlarının qayğısını çəkməsinə mane olmurdu. Heydər Əliyevin pəhrizi, qidalanması, sağlamlığı ilə birbaşa özü məşğul olurdu. Ulu öndər deyirdi: “Zərifə xanım kimi həyat yoldaşım olduğuna və o, ailəmdə çox yüksək mənəvi mühit yaratdığına görə mən xoşbəxt olmuşam... Həyatımın bütün dövrlərində işlə məşğul olduğuma görə ailə məsələlərinə fikir verməyə vaxtım olmayıb. Bunların hamısı Zərifə xanımın üstünə düşüb və o, bu vəzifəni şərəflə, sədaqətlə, çox böyük məharətlə yerinə yetirib”.

Zərifə xanım yüksək vəzifədə çalışan həyat yoldaşını məişət qayğılarından azad etmişdi, ailədə ona tam rahat və doğma bir mühit yaratmışdı. Bu isti ailə mühitini formalaşdıran xanım paralel olaraq elmin zirvələrini fəth edir. Zərifə xanım doktorluq dissertasiyasını dünyanın ən öncül elmi mərkəzlərindən olan Moskva Göz Xəstəlikləri Elmi-Tədqiqat İnstitutunda müdafiə edir. Averbax mükafatına layiq görülən ilk qadın da məhz Zərifə xanım oldu. Bu mükafat dünya oftalmologiyasında ən mötəbər mükafat sayılır və SSRİ Elmlər Akademiyası tərəfindən dünyanın ən görkəmli oftalmoloqlarına verilir. Alimlər cəməsi etiraf edirdi ki, Zərifə xanımın həkimlərin uzaq durduğu zərərli obyektlərə can atıb birbaşa fəhlələrin səhhəti ilə məşğul olması fədakarlıqdan başqa bir şey deyil. Ona görə yüksək elmi tribunallarda çıxış edərkən, dünya oftalmoloqları onu diqqətlə dinlə-

yirdi. Bütün bunlar Azərbaycanın nailiyyətləri idi.

Zərifə xanım qayğıkeş insan, gözəl qadın, böyük alim, öz işini sevən peşəkar həkim olması ilə yanaşı, analıq missiyasının da öhdəsindən yüksək səviyyədə gəlirdi. Zərifə bir ana necə böyük bir qüdrət daşıya bilər, dünyaya necə böyük insanlar bəxş edə bilər, xalqın taleyində necə misilsiz iz qoya bilər. Analıq, doğrudan da, təbiətin ən böyük möcüzəsidir! Analar həyatda ən çətin olan iki şeyə qadirdirlər: həm böyük tale, həm də böyük xoşbəxtlik bəxş edə bilmək qüdrətinə. Bu cəhətdən də Zərifə xanım unikal bir qadın idi.

Azərbaycanın müzəffər Ali Baş Komandanı, ölkəmizi dünyanın strateji əhəmiyyətli dövlətinə çevirən, milli maraqları hər şeydən üstün tutan, qətiyyətli və əzmkar lider olan İlham Əliyev məhz belə bir ananın tərbiyəsinə almalı idi. Təsədüfi deyil ki, Ulu öndər öz xatirələrində Zərifə xanımın məhz analıq cəhətini xüsusən vurğulayırdı: “Mənim üçün o, birinci növbədə böyük insan idi. Sədaqətli həyat yoldaşı. Çox mehriban, sədaqətli ana. Mənim ailəmi, uşaqlarımı, nəvələrimi yavaşdan və böyüdən fədakar bir insan”.

Xalqa xidmət amalını bir ailə ənənəsi kimi yaşadan Prezident İlham Əliyev Zərifə xanımı dərin ehtiramla xatırlayaraq demişdi: “Onun bütün fəaliyyəti, gördüyü bütün işlər insan amilinə dayanırdı. Çünki o həm peşəkar həkim, eyni zamanda çox xeyirxah insan idi. Böyük lider, ulu öndər Heydər Əliyevin ömür-gün yoldaşı olan Zərifə xanım bütün işlərdə ona dayaq olur, onu dəstəkləyirdi. Hər bir insan üçün valideynləri əziz və müqəddəsdir. Mən çox xoşbəxtəm ki, Zərifə xanım kimi anam olmuşam”. Böyük Zəfərdən sonra Ali Baş Komandanın Azərbaycanın ziyarət etməsi, bu zəfərdə ana tərbiyəsinin payından xəbər verirdi.

Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva qayınanasının son aylarını xatırlayarkən çox maraqlı bir məqama toxunur: “Ölümündən bir ay öncə mənə dedi ki, vəziyyətim çox pisdi. Amma bunu hamıdan gizlədirdi. İndi başa düşürük ki, həmin xəstəliyin ağrılarına dözmək və gizlətmək mümkün deyildi. Amma Zərifə xanım bunu da bacarırdı”.

Ürəyində və əməllərində işıqlı amalları, nəciib duyğuları yaşadan, özündən sonra zəngin elmi irs, o cümlədən gözəl ailə nümunəsi qoyub gedən Zərifə xanım Əliyeva əfsanəyə çevrilərək xalqımızın qəlbində və yaddaşında yaşamaqda davam edir.

Gülnarə RZAYEVA,
Azərbaycan Dövlət İqtisad
Universiteti Ümumi
Fənlərin Tədrisinin Təşkil
Departamentinin direktoru,
dosent